

Innspill til Norgesmodell for offentlige anskaffelser

Viser til brev av 9. mars 2022. LO vil i det følgende komme med noen innspill til en Norgesmodell for offentlig innkjøp. Våre forslag er primært overordnede, mens de mer bransjespesifikke innspillene vil komme fra forbundene våre.

En Norgesmodell må etter vårt syn ha som mål å legge til rette for at det er de seriøse og organiserte bedriftene som blir fremtidige vinnere i konkurransen om offentlige oppdrag. Som en markedsaktør av betydelig størrelse må det offentlige bruke sin innkjøpsmakt slik at seriøsitet, kvalitet og kompetanse fremmes, og arbeidslivskriminalitet og utnytting av arbeidsfolk bekjempes.

Samtidig skal alle offentlige anskaffelser være klimavennlige og fremme miljømessig bærekraftige løsninger, og legge til rette for både innovasjon og en mer sirkulær økonomi.

Kravet om lærlinger er helt sentralt. I bransjer der utdanningene er bygd opp rundt fagutdanning og lærlingordninger, vil vi bare kunne løse Norges fremtidige kompetansebehov dersom lærlingkravene er stramme nok og etterlevs i praksis. Dagens lærlingklausul har et stort forbedringspotensial, som gjerne kommer tilbake til ved senere anledninger. LO er blant annet opptatt av at kravet til lærlinger ikke bare slår inn der det er behov for lærlinger, definert ut fra hvor mange søkere det er til de respektive opplæringsprogrammene. Når det ikke er bransjens reelle behov som er førende, men søkningen til vgs, vil bestemmelsene raskt kunne føre til en negativ spiral: Om ingen søker seg til for eksempel malerlinja, vil det se ut som om behovet for lærlingplasser er ikke-eksisterende.

LO har også registrert at kommunale innkjøpsmodellens lærlingeklausuler manipuleres, ved at lærlinger i populære fag med mange søkere brukes til å oppfylle kvoten i «upopulære» fag. Et slikt misbruk kan unngås ved at man stiller krav om samme prosentsats av alle arbeidede timer i hvert enkelt lærefag.

Det er et generelt poeng at gode hensikter er lite verdt, dersom det ikke settes av nok

ressurser til å håndheve seriøsitets- og kvalitetskravene i offentlige kontrakter. Det er behov for å styrke både offentlige innkjøperes kontraktoppfølging, og de offentlige etater som har tilsynsfunksjoner. Bruk av LO-koordinatorer ved større prosjekter og en styrking av det organiserte arbeidslivet er også sentralt. Regelverket må sikre tillitsvalgte og fagforeninger har tilstrekkelig innflytelse på bedriftenes etterlevelse av regelverket og at det etableres nødvendige regimer for revisjon og kontroll.

Brudd må også sanksjoneres når de avdekkes, og reaksjonen må være tilstrekkelig kraftig til å motivere til å unngå gjentakelse. En slik kombinasjon av ytre kontroll med bedriftsintern oppfølging av etterlevelsen vil etter vårt syn være nødvendig for å sikre en god måloppnåelse.

LO er også opptatt av at Norgesmodellen ikke må danne et tak for hvilke krav som kan stilles ved offentlige innkjøp. Per i dag har om lag 200 kommuner vedtatt seriøsitetskrav de mener er riktige for sine innkjøp. Vi kan ikke komme i en situasjon hvor innføring av en Norgesmodell innebærer at de må senke standarden.

1. Formålsparagrafen i lov om offentlige anskaffelser (LOA § 1) må presisere at lønns- og arbeidsvilkår og samfunnshensyn skal sidestilles med hensynet om effektiv bruk av samfunnets ressurser.

En effektiv bruk av samfunnets ressurser betinger at arbeidet man betaler for utføres av kompetente arbeidstakere som tør å si fra når noe er feil, som er faglig dyktige og som ikke utnyttes av kriminelle aktører som unndrar store summer fra felleskassa. Dagens paragraf, der det heter at «Loven skal fremme effektiv bruk av samfunnets ressurser», brukes av mange innkjøpere som et argument for å vektlegge pris ensidig. Setningen som følger bør derfor omformuleres, slik at det kommer utvetydig fram at sosiale hensyn og arbeidstakerrettigheter er like grunnleggende prinsipper.

2. Også LOA § 4 må endres, slik at arbeidstakerrettigheter, menneskerettigheter og miljø blir likestilt med de grunnleggende prinsippene. Oppdragsgiver skal sikre at økonomiske aktører overholder gjeldende forpliktelse innenfor miljø-, sosial- og arbeidsmarkedslovgivningen ved gjennomføringen av offentlige kontrakter.

3. Fast ansatte fagarbeidere og lærlinger i produksjonsbedrifter skal være hovedmodellen i arbeidslivet. En ny antikontraktørklausul i lov eller forskrift må fastslå at fiktive enkeltpersonforetak og andre former for kamuflerte arbeidstakere aldri skal benyttes.

4. Myndighetene må tilrettelegge for økt fagorganisering gjennom å styrke tariffavtalens betydning ved tildeling av oppdrag, for eksempel i form av en «fast track» – et hurtigspor – for tariffbedrifter i offentlige anskaffelser.

5. I bransjer som bygg og renhold arbeider det mange med bakgrunn fra andre land enn Norge. Det offentlige bør legge til rette for, og eventuelt kreve, at alle ansatte får en mulighet til å møte fagbevegelsen på de offentlige prosjektene der de arbeider. Slik kan de tilegne seg grunnleggende kunnskaper om hvilke rettigheter de har som arbeidstakere i Norge, hva en tariffavtale er, og hva de kan gjøre dersom de opplever sosial dumping eller blir satt til å utføre farlig arbeid. Dette vil være en effektiv og preventiv form for bekjempelse også av arbeidslivskriminalitet og trusler mot helse, miljø og sikkerhet.
6. Leverandørene bør forpliktes til å gi tillitsvalgte fri adgang til arbeidsplassene. For byggebransjens vedkommende vil det for eksempel bety at man kontraktfester at Fellesforbundet, El og It-forbundet og Norsk Arbeidsmandsforbund skal ha fri adgang til alle byggeplasser innenfor byggherrens område.
7. Hovedentreprenør/leverandør må dokumentere at arbeidet utføres av faste ansatte i fulle stillinger uavhengig av om arbeiderne er ansatt hos leverandøren selv eller eventuelle underleverandører. Gjennom arbeidet med arbeidsmiljølovens bestemmelser på dette området har LO sett at kravet om 80 % stilling er blitt en norm mer enn et unntak, ikke minst i bemanningsbransjen. Der brukes denne stillingsprosenten for å undergrave bestemmelsen om lønn mellom oppdrag, og til å manipulere med rotasjonsordninger.
8. Alle leverandører i alle ledd må anerkjenne retten til å være fagorganisert og drive kollektive forhandlinger (ILO 87 og 98).
9. Tillitsvalgte, også hos oppdragsgiver, må ha lovfestet rett til innsyn i lønns- og arbeidsvilkår hos underleverandører, samt reelt innsyn i mannskapslistene. Dette er en forutsetning for å kunne holde kontroll med situasjonen på arbeidsplassene, der utskiftningen av mannskap ofte er stor.
10. Ved utsetting av arbeid, eller ved skifte av leverandør må det stilles krav som sikrer at reglene for virksomhetsoverdragelse følges.
11. Innleie av arbeidskraft må kun benyttes der særskilte behov tilsier det, og innen tillatte rammer. Oppdragsgivers rolle og ansvar i å kontrollere bruk av innleie og entrepriser ved tildeling av oppdrag må styrkes.
12. Regelverket for offentlige innkjøp må være utformet slik at det er lett forståelig og lett å kontrollere.
13. Høye terskelverdier bidrar til å hindre at krav til lærlinger, begrensning av antall ledd i leverandørkjeden og krav til lønns- og arbeidsvilkår stilles. Det bør vurderes om lavere terskelverdier vil bidra til økt grad av seriøsitet når det gjelder disse bestemmelsene.
14. Begrensning til maksimalt to ledd underleverandører i kjeden: hovedleverandør skal

ha maksimalt en underleverandør under seg i kjeden. Bortsetting av arbeid som regnes som leverandørens egen kjernevirksomhet må begrenses og begrunnes særskilt. I visse bransjer bør bruk av underleverandører ikke tillates.

15. I enkelte bransjer må det stilles krav til at minst halvparten av arbeidstakerne som jobber på kontrakten skal være faglærte, og at minimum 10 prosent av timeverkene skal utføres av lærlinger, evt. praksiskandidater (med mulighet for bransjevise tilpasninger). Dette gjelder også for underleverandører, og lokalt kan det stilles krav om høyere andel dersom det er ønskelig og mulig.
16. Sentral godkjenning: Ny sentral godkjenning må stille krav om at virksomhetene må ha krav om andel fagarbeidere og lærlinger.
17. For å sikre god HMS i prosjektene må plikten til særskilt risikovurdering presiseres når det er særlig risikoutsatt arbeid som utføres, eller når språk og ulike tilknytningsformer er kritiske faktorer.
18. Sanksjoner/reaksjoner: Kontraktene må ha klare regler og bestemmelser for heving og andre kontraktsbruddsanksjoner ved brudd på Norgesmodellens retningslinjer.
19. Regelverket om erstatningsansvar for innkjøpsfeil må endres for å motvirke at offentlige innkjøpere lar være å stille krav om seriøsitet og andre samfunnshensyn i frykt for å bli ilagt høye erstatningsbeløp.
20. Det må dokumenteres at bedriften innbetaler minimum pålagte pensjons- og forsikringsforpliktelser.
21. Leverandører må kunne dokumentere at skatte- og avgift-forpliktelser overholdes, og være registrert i egnet leverandørregister.
22. Alle som utfører arbeid på kontrakten må bære synlig HMS-kort der dette følger av forskrift.
23. Leverandøren må forplikte seg til å følge den til enhver tid gjeldende SHA-plan og regler for internkontroll.
24. Det må stilles krav til at alle pengeoverføringer foregår elektronisk, og at kontantbetaling ikke er tillatt.
25. Det bør vurderes om det skal innføres en obligatorisk forenklet, digital kunngjøring av små anskaffelser som ligger under EØS-terskelverdiene (lille doffin).

Med vennlig hilsen
LO Norge

Jonas Bals
Rådgiver